

## Papp Martin

### Valóságteremtés a koronavírus idején

#### Manipuláció és meggyőzés politikai szövegekben\*

„I define surveillance capitalism as the unilateral claiming of private human experience as free raw material for translation into behavioral data.” (Shoshana Zuboff)

„Vi kjemper en felles kamp mot en usynlig fiende”,<sup>1</sup> azaz közös harcot vívunk egy láthatatlan ellenséggel szemben. Ez az idézet Erna Solberg norvég miniszterelnök<sup>2</sup> beszédéből származik, amelyet a legelső koronavírussal kapcsolatos sajtótájékoztatón mondott el, és amely tanulmányom tételmondata is lehetne. Tanulmányomban három, időben egymástól elkülönülő, koronavírussal kapcsolatos politikai szöveget elemzek. Mindhárom Erna Solberg sajtótájékoztatóiról származik. Munkámban különbséget teszek a manipuláció és meggyőzés között, ismertetem a manipuláció kognitív folyamatokra gyakorolt hatásait, valamint megmagyarázom a címben jelzett valóságteremtő aspektusait is. A szövegek nyelvi elemzése során kifejtem, hogy az alany tudatos megválasztása, valamint a szenvedő szerkezet alkalmazása a manipulatív stratégia részét képezi. Mindezek előtt kitérek arra is, milyen összefüggés található a manipulációs szándék és a témák sorrendjének megválasztása között. A szöveg belső felépítése során ugyanis figyelembe kell venni a hallgató tudatosságát, kognitív állapotát is.

Kulcsszavak:

norvég, diskurzus, politika, manipuláció, meggyőzés, koronavírus

*Vi kjemper en felles kamp mot en usynlig fiende*, that is, we fight together against an invisible enemy. This quote is originated from the very first coronavirus press-conference and comes from the Prime Minister of Norway, Erna Solberg, which could also be the motto of my paper. In this research I have analyzed three transcripts (from different occasions) of Solberg's COVID-19 speeches. I have distinguished between manipulation and persuasion, described the effects of manipulation on cognitive processes, and explained the reality-creating aspects indicated in the title. During the linguistic analysis of the texts, I have found that the conscious choice of the subject as well as the use of passive sentences can be a part of a manipulative strategy. But first of all, it has been emphasized that the pre-organized order of the topics is aligned with the manipulative intentions of the speaker. This decision on the texts inner structure depends on the cognitive state of the audience.

Keywords:

Norwegian, discourse, politics, manipulation, persuasion, coronavirus

## 1. Bevezetés

Tanulmányom elkészítésében legfőképpen a fenti idézet inspirált, amely Shoshana Zubofftól, a Harvard Business School professzorától származik. Zuboff számos előadásában fejtette ki

---

\* A tanulmány témavezetője Vaskó Ildikó. A szerző elérhetősége: pappmartin07@gmail.com.

<sup>1</sup> <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/en-felles-kamp-mot-en-usynlig-fiende/id2695024/>

<sup>2</sup> 2013. október 16. és 2021. október között.

nézeteit a megfigyelésre épülő kapitalizmussal (*surveillance capitalism*) kapcsolatban, ami egy olyan gazdasági modell, amelybe a mai társadalom valamilyen módon valójában saját magát kényszerítette bele. Munkám azonban nem gazdasági elemzés, sem pedig társadalomtudományi értekezés. Tanulmányomban arra vállalkozom, hogy Erna Solberg norvég miniszterelnök koronavírussal kapcsolatos sajtótájékoztatókon elhangzott beszédeit fogom elemezni manipuláció és meggyőzés szempontjából. Célkitűzésem, hogy bemutassak olyan – nemcsak a norvég nyelvben fellelhető – nyelvi elemeket, amelyek manipulatív jellegűek. Mindezek előtt ismertetem a mentális modellekre gyakorolt manipuláció jellemzőit, amely az elemzett politikai szövegekben a norvég nemzeti összetartozás szociális reprezentációinak előhívásában összpontosul.

Három, időben egymástól eltérő *koronatale* (koronavírussal kapcsolatos beszéd) alkotja azt a corpust, amellyel dolgozom. 2020 márciusa, júniusa és szeptembere között minden esetben eltelt néhány hónap, azonban felvetésem szerint mindhárom politikai tájékoztató ugyanazokat a manipulatív elemeket tartalmazza annak ellenére is, hogy a vírussal kapcsolatos tudásunk az idő előrehaladtával – vélhetőleg – nőtt. Bevezetőm után, melyben ismertetem a körülményeket, melyek kapcsán munkámat elkészítem, ki fogok térni a meggyőzés és manipuláció különbségeire és ismertetem a rövid- és hosszútávú memóriára gyakorolt manipuláció hatásait és ismérveit. Ezután átfogó nyelvi elemzés következik, melyben a szövegösszetételre és a szintaktikai jellemzőkre fókuszálok.

### **1.1. A 21. század, a dichotómia százada**

A 21. században azt látjuk, hogy a politikai oldalak közötti különbségek majdhogynem két külön valóságot alkotnak. Tanulmányom címe is ezt tükrözi: a valóságteremtés vagy valóságalkotás arra kíván reflektálni, hogy a mai ember – ha akar – saját, egyedi és számára fenntartott valóságokat élhet meg, melyek megalkotói olyan szervezetek, cégek vagy politikai szereplők, akik számára ezek a valóságok kedvezőek lehetnek. A modern technológiai vívmányok, mint az AI (*artificial intelligence* – mesterséges intelligencia) által begyűjtött adathalmaz elemzése például a számítógépes nyelvészet egyik tárgya. Nem arról van szó, hogy a bonyolult algoritmusok szürke és embertől független számhalmazokat elemeznek, hanem maguk a felhasználók biztosítják azokat az adatokat, amelyek alapot szolgáltatnak például a személyre szabott reklámok sugárzásához (*targeted advertising*). Amikor pedig a reklámok politikai jelleget öltenek, nyilvánvalóvá válik, hogy a két oldal közötti különbség ugyanazon szituáció elbeszélésekor ki fog ütközni. Ha a felhasználó pedig csak olyan információval szembesül, amely a politikai meggyőződésének megfelelő, akkor a másik

*valóságáról* tudomása sem lesz, ezáltal olyan társadalmi szereplővé válik, aki csak egyféle perspektívával szembesül.

Tanulmányom témájához kapcsolódva, a koronavírussal kapcsolatban is észlelhető ellentét áll fenn politikai meggyőződések mentén. A vírus teljes tagadása és az attól való megrögzött félelem között alig találni átmenetet. Éppen ezért tartom fontosnak, hogy a politikai szövegek elemzésével olyan eszközkészletre tegyünk szert, amellyel a *felhasználóságunk* kevésbé lesz egyoldalúságra kárhozthatva.

## 2. Problémafelvetés

Akár politikai beszédekről, akár a mai médiát leíró kettősségről beszélünk, mindkét esetben felfedezhetünk manipulatív nyelvi stratégiákat. Az a feltételezésem, hogy Erna Solberg koronavírussal kapcsolatos beszédeiben is megtalálhatóak manipulatív jellegzetességek, amelyek leírhatóak és kutathatóak. Célom annak megmutatása, hogy a stratégia, amelyet Erna Solberg a beszédeiben választ, következetes, hiszen folyamatosan ugyanazok a nyelvi egységek jelennek meg. A norvég közösség érzése, a vírus elleni közös küzdelem, a szolidaritás és az együttérzés olyan gondolatok például, amelyeket Erna Solberg a hallgatók tudatában elő szeretne hívni. Ennél fogva a következő kérdésekre igyekszem választ adni:

I. Mi a különbség a meggyőzés és a manipuláció között?

II. Milyen kognitív stratégiák közül választ a beszélő, hogy manipulálja a befogadót?

III. Van-e egy következetes módszer, amelyet Erna Solberg követ beszédei felépítésekor?

IV. Milyen szintaktikai jellemzői vannak a koronavírussal kapcsolatos beszédeknek?

## 3. Elméleti háttér

### 3.1. Különbségtétel manipuláció és meggyőzés között

A manipuláció és meggyőzés között fontos különbséget tenni, hiszen két teljesen más beszédstratégiáról van szó. Árvay Anett (2004) a következőképpen határozza meg e kettő különbségét:

The moral quality of persuasion lies in the fact that the communicator respects his/her audience by treating them as people. Whereas in the case of manipulation the listeners do not participate as conscious and active beings in the flow of communication, the speaker treats them as things. (Árvay 2004: 233)<sup>3</sup>

---

<sup>3</sup> „A meggyőzés morális minősége azon a tényen alapul, hogy a beszélő tiszteli a közönségét olyan módon, hogy emberként bánik velük. A manipuláció esetében viszont a hallgatók nem tudatos és aktív résztvevői a kommunikációs folyamatnak, a beszélő tárgyként kezeli őket.”

Árvey szerint a meggyőzés és a manipuláció egymás morális ellentétei, mivel manipulatív beszédhelyzet esetén a manipulált nem válik tudatos és aktív befogadóvá. Meggyőzés esetében azonban a meggyőzött a kommunikációs helyzet egyenrangú szereplője. Így, a fenti meghatározás szerint, manipuláció esetén a befogadó elveszti emberi mivoltát, sikeres manipuláció a befogadó tárgyiasításával érhető el.

Van Dijk (2006) a következőket írja a manipulátor és manipulált, beszélő és befogadó kapcsolatáról: „The crucial difference in this case is that in persuasion the interlocutors are free to believe or act as they please, depending on whether or not they accept the arguments of the persuader, whereas in manipulation recipients are typically assigned a more passive role: they are victims of manipulation.” (Van Dijk 2006: 361)<sup>4</sup> Ebben az esetben a befogadó áldozatként került meghatározásra. A meggyőzés során a befogadó tudatában van annak, hogy a beszélő meg akarja őt győzni valamiről. Szabadon eldöntheti, hogy a közölt információt elhiszi-e, hogy a beszélő érvei összeegyeztethetőek-e a saját meggyőződéseivel. Sikeres meggyőzés esetén a befogadó később alá tudja támasztani, miért jutott arra az elhatározásra, amely korábban kizárólag a beszélő szándéka volt. Manipuláció esetében azonban az utóbbi nem mondható el, mivel a befogadó, ha *áldozatról* beszélünk, a sikeres manipuláció után, azaz ha rájön, hogy manipuláció áldozata lett, nem tudja majd megmondani, miért jutott arra a következtetésre, amelyre rákényszerítették.

Imént a kényszerítés szót használtam, és hasonlóképpen hivatkozik Breton (2000) a manipulációra *A manipulált beszéd* című könyvében, amelyben a következőképpen foglalja össze annak szükségszerűségét, hogy a manipuláció és meggyőzés között ne csak különbséget tegyünk, hanem hangsúlyozzuk is a meggyőzés határozott elkülönítését a manipulációtól:

Általánosabban „manipulatív” akción olyan erőszakos és kényszerítő fellépést értünk, amely megfosztja szabadságától azt, akit a manipuláció érint. Ebben az értelemben az akció megszegyenít és lejárat mindenkit, aki ilyen eszökhöz nyúl, bármi legyen is a megvédendő ügy. [...] Némelyek szerint minden manipulációnak tekinthető, a meggyőzésnek nincs semmiféle más formája. Vagyis csak a fizikai erőszak és a manipuláció között választhatnánk, és akkor már, mindent összevéve, még mindig jobb a manipuláció. (Breton 2000: 25)

Manipuláció során a manipulált szabadságvesztése együtt jár egy morális stigmával, ami viszont a manipulátort érinti. Ennek kapcsán jogosan merül fel a kérdés, hogy minden politikai – különösképpen a koronavírus járvánnyal kapcsolatos – megnyilatkozás, amely

---

<sup>4</sup> „A döntő különbség ebben az esetben az, hogy a meggyőzés során a beszélgetőpartnerek szabadon hisznek vagy cselekszenek, ahogy akarnak, attól függően, hogy elfogadják-e a meggyőző érveit, vagy sem, míg a manipulációban a címzettek jellemzően passzívabb szerepet kapnak: a manipuláció áldozatai.”

manipulatív jellegű, megszegényíti-e vagy lejáratja-e azt a politikai szereplőt, aki ilyesfajta eszközhöz nyúl.

A politikai csoportok legtöbb esetben az őket érő hibáztatás elkerülése miatt alkalmaznak manipulatív stratégiákat. Ez jellemzi a koronavírus járvánnyal kapcsolatos sajtótájékoztatókat is, de a vírustól eltekintve, egyéb szituációk nyilvános tárgyalásakor is az a politikai szereplők célja, hogy a lehető legkisebb kárt okozzanak a saját magukról kialakított – célszerűen pozitív – képben. Hansson (2015) mindennek lényegét így foglalja össze:

Policy makers are thus tempted to apply strategies of blame avoidance which permeate administrative structures, operations and language use. Blame-related defensive practices by government insiders can, however, have broader societal implications. They may derail, obstruct or prevent public debates over certain policy issues, alter political agendas and alliances, legitimate some actors and disempower/delegitimize others. (Hansson 2015: 298)<sup>5</sup>

A politikai manipuláció célja az, hogy a politikai szereplőket érintő *face-threatening actek* (FTA) számát a lehetőségekhez mérten a minimumra csökkentse. A cél elérése közben, a fentiek alapján, ennek több társadalmi következménye is lehet, azonban minden esetben az a legfontosabb, hogy a politikai szereplőről pozitív kép maradjon fenn.

Mindezt összegezve, a manipuláció olyan eszköz, amelyet a manipulátor annak érdekében használ, hogy a saját szándékait elégítse ki. A manipulátor gyakran elhallgatja vagy meghamisítja az igazságot – *saját valóságot teremt*. A befogadó pedig nincs tudatában ennek a folyamatnak, áldozatként vesz részt a kommunikációs helyzetben. A manipuláció számos aspektusa társadalmilag stigmatizált. A meggyőzés viszont ezzel ellentétben, érveken alapul, a beszédhelyzet szereplői egyenrangú pozícióban állnak, a sikeres meggyőzés kölcsönös haszonnal jár, a folyamat pedig társadalmilag elfogadott.

### 3.2. Társadalom, kogníció és diskurzus

Mint megállapítottam, a politikai megnyilatkozások lényegi többsége annak érdekében születik, hogy védjék az adott politikai csoportról kialakult képet. Ebből kiindulva merül fel a kérdés, vajon minden politikai szöveg manipulatív-e.

Ha a politikai szövegeket vizsgáljuk, akkor tisztán látszik, hogy egy ügy tárgyalásakor a különböző meggyőződések mentén minden politikai csoportnak van önös érdeke – amely nem

---

<sup>5</sup> „A politikai döntéshozók ezért kísértést éreznek arra, hogy olyan vádelkerülő stratégiákat alkalmazzanak, amelyek áthatják az adminisztratív struktúrákat, műveleteket és nyelvhasználatot. A kormányzati bennfentesek hibáztatással kapcsolatos védekezési gyakorlatai azonban szélesebb társadalmi következményekkel járhatnak. Elcsúsztathatják, akadályozhatják vagy meggátolhatják a nyilvános vitákat bizonyos politikai kérdésekben, megváltoztathatják a politikai napirendeket és a szövetségeket, legitimálhatnak egyes szereplőket, és megfélemlíthetnek/delegitimálhatnak másokat.”

feltétlenül kerül megvilágításba az ideológiák árnyékában. Ezenfelül – pontosan az FTA-k elkerülése miatt – a valóságot úgy módosítják, hogy az a legjobban illeszkedjen a meggyőződésrendszerükbe. A politikai diskurzus jellemzője, hogy alapvetően egyoldalú, a befogadó nincs tudatában a teljes kontextusnak, demokratikus jogainak gyakorlásán kívül nincs komolyabb beleszólása a folyamatokba, ezáltal hiányzik a diskurzus kommunikációs modell szerinti dinamikus jellege, hiszen a befogadó nem tud kilépni a passzív szerepéből. Jól látszik, hogy egy rövid és felületes vázlat után is elegendő érv gyűjthető ahhoz, hogy a politikai szövegeket manipulatív jelzővel illethessük.

Amellett, hogy a manipuláció egyes jellemzőit megpróbáljuk a politikai szövegekben is felismerni, nem mehetünk el a manipuláció interdiszciplináris jellege mellett sem. Ahhoz, hogy a manipuláció lényegét megértsük, látnunk kell, hogy ez nem csupán diskurzuselméleti probléma, jóllehet a manipuláció elsősorban beszéd és szöveg formájában jelenik meg.

A társadalom olyan hierarchikus rendszer, amelyben az ember felfelé és lefelé is pozícionálhatja magát annak függvényében, milyen viszonyt ápol az egyes társadalmi szereplőkkel, milyenek a saját képességei, körülményei, és – a tanulmányom szempontjából nem utolsósorban – milyen eszközökhöz nyúl. Utóbbi alatt persze a manipulációra gondolok, amely a rendszerben való helyzetünk előmozdításában segíthet, ha azt megfelelően használjuk.

Az emberi létezéshez szükséges funkciók és folyamatok túlnyomó része az elmén keresztül vizsgálható. A manipuláció pedig a mások „elméjére való hatást” jelenti, így magától értetődik, hogy a kognitív tudományok is szükségesek a manipulatív stratégiák megértéséhez. Végül a manipuláció, ahogy azt már említettem, beszéd és szöveg formájában jelenik meg, tehát a diskurzuselméleti megközelítések mentén is vizsgálható.

Manipulation, as we understand this notion, takes place by text and talk. Secondly, those being manipulated are human beings, and this typically occurs through the manipulation of their „minds”, so that a cognitive account is also able to shed light on the processes of manipulation. Thirdly, manipulation is a form of talk-in-interaction, and since it implies power and power abuse, a social approach is also important. (Van Dijk, 2006: 360)<sup>6</sup>

Egy szöveg manipulatív jellemzőinek vizsgálatakor tehát nem hagyhatjuk figyelmen kívül a társadalmi kontextust sem, ahogy azt sem, hogy a befogadó(k) milyen kognitív állapotban, milyen kognitív terhelés mellett érintkeznek a tárgyalt témával. A manipuláció akkor sikeres,

---

<sup>6</sup> „A manipuláció értelmezésünk szerint a szövegen és beszéden keresztül történik. Másrészt a manipuláltak emberek, és a manipuláció jellemzően az „elméjük” manipulálása révén történik, így egy kognitív beszámoló is képes megvilágítani a manipulációs folyamatokat. Harmadrészt a manipuláció az interaktív beszéd egyik formája, és mivel hatalommal és hatalommal való visszaéléssel jár, a társadalmi megközelítés is fontos.”

ha a manipulátor társadalomban elfoglalt pozícióját változatlanul hagyja vagy javítja, miközben a manipulatív diskurzus *valóságteremtő* jellege rejtve marad.

### 3.3. Az RTM és a HTM manipulációja

Tanulmányom ezen szakaszában, miután kiemeltem a manipuláció és meggyőzés közötti különbségeket és a manipuláció interdiszciplináris jellegét, a manipuláció két további (kognitív) aspektusára fogok koncentrálni. A rövidtávú memóriára (RTM) és a hosszútávú memóriára (HTM) különböző manipulációs stratégiákkal lehet hatni, amelyeket most röviden összegeznék.

#### 3.3.1. Az RTM manipulációja

A rövidtávú memóriában való információfeldolgozás magában foglalja általánosságban a beszédpercepció aktív folyamatának szakaszait, ennél fogva a manipulatív beszéd folyamatok feldolgozását is. A beszéd megértés folyamata két nagy szakaszból áll: 1. a nyelvi kódok (jelek) rendszerének megfelelő hangjelenségek észlelése és 2. ennek a kódrendszernek az értelmezése (Gósy 2005: 121).

Amennyiben írott szövegre koncentrálnunk az RTM kapcsán, a szöveg egyes részeinek hangsúlyozása nyomdatechnikai eszközök segítségével csökkenteni fogja a feldolgozási folyamat sebességét, gondolok itt például az újságok szalagcímeire, ezáltal elvonva a figyelmet egyes részletekről. Ezeket a kiemeléseket egyszerűbb is később előhívni, hiszen a szöveg leghangsúlyosabb elemei. Emellett a szöveg felépítés, a témák sorrendjének megválasztása is hat a rövidtávú memóriára. Tanulmányom elemző részében hozok példát arra, hogy a manipulátor számára veszélyesebb témák általában hátrébb kapnak helyet a szövegben, hiszen mire azok tárgyalására kerül sor, addigra a befogadók kognitív szempontból terhelt állapotba kerülnek, ami nem engedi a teljes körű megértést.

Manipulation in such a case may reside in the fact that by drawing attention to information A rather than B, the resulting understanding may be partial or biased, for instance when headlines emphasize irrelevant details, rather than expressing the most important topics of a discourse. (Van Dijk 2006: 366)<sup>7</sup>

Ha hangzó beszédről van szó, akkor a sikeres manipuláció eléréséhez természetesen más eszközöket kell használnunk. A beszéd megértés másik nagy szakasza a kódrendszer értelmezése, vagyis a szavak, a mondatok, a szöveg megértése (Gósy, 2005: 122). A folyamat

---

<sup>7</sup> „A manipuláció ilyen esetben abban rejlik, hogy ha az az A és nem pedig B információra hívja fel a figyelmet, az így létrejövő megértés részleges vagy elfogult lehet. Ilyen például, amikor a szalagcímek lényegtelen részleteket hangsúlyoznak, ahelyett, hogy egy diskurzus legfontosabb témáit fejeznék ki.”

különböző stratégiákkal befolyásolható. Ha elősegítenénk a megértést, akkor a lassabb artikuláció, egyszerűbb kifejezések, kevésbé összetett szintaxis, világos témaválasztás, amelyet a befogadó jól ismer, könnyíti a megértést. Ezzel ellentétben, ha pont bizonyos részletek elhallgatása a cél, akkor a gyors, komplex és bonyolult beszéd csökkentheti a beszédpercepciók folyamat hatékonyságát.

In other words, if dominant groups or institutions want to facilitate the understanding of the information that is consistent with their interests, and hinder the comprehension of the information that is not in their best interests (and vice versa for their recipients), then they may typically engage in these forms of STM-based manipulation of discourse understanding. (Van Dijk 2006: 366)<sup>8</sup>

Az RTM manipulációjának elődleges célja a pillanatnyi beszédmegértés könnyítése vagy meggátolása. Mindkettő, hiszen ha a manipulátor célja az, hogy az elhangzott információ biztosan érthető legyen, ahhoz igazodva fog beszédstratégiát választani, ha pedig éppen ellenkezőleg, akkor a fentiek szerint fog eljárni.

### **3.3.2. A HTM manipulációja**

Az RTM manipulációja ugyan hatásos lehet néhány specifikus diskurzus esetében, azonban a maradandó hatás eléréséhez a hosszútávú memóriára irányuló manipulációs stratégiák alkalmazása válik szükségessé.

A tudás, ideológiák, attitűdök és személyes élmények mindegyike a hosszútávú memóriában kap helyet. A kommunikációs helyzetekről formált emlékképek sajátos mentális modellekként találhatóak meg a HTM-ben. Egy történet elmesélése az élményről alkotott személyes, szubjektív mentális modellek szavakban való kifejezését jelenti. Egy híradás megértése pedig új, még nem meglévő szubjektív mentális modellek megalkotását vonja maga után – a befogadó elméjében.

In episodic memory, the understanding of situated text and talk is thus related to more complete models of experiences. Understanding is not merely associating meanings to words, sentences or discourses, but constructing mental models in episodic memory, including our own personal opinions and emotions associated with an event we hear or read about. (Van Dijk 2006: 367)<sup>9</sup>

---

<sup>8</sup> „Más szóval, ha a domináns csoportok vagy intézmények elő akarják segíteni az információk érdekeiknek megfelelő megértését, és akadályozni az azoknak az információknak a megértését, amelyek számukra előnytelenek (és fordítva, a címzettek számára), akkor jellemzően részt vesznek a diskurzus megértésének RTM-alapú manipulációjának ezen formáiban.”

<sup>9</sup> „Az epizodikus memóriában tehát a szöveg és a beszéd megértése a tapasztalatok teljesebb modelljeihez kapcsolódik. A megértés nem pusztán a szavakhoz, mondatokhoz vagy beszédekhez társítja a jelentéseket, hanem mentális modelleket is felépít az epizodikus emlékezetben, beleértve a saját személyes véleményeinket és érzelmeinket egy olyan eseményhez kapcsolódóan, amelyről hallunk vagy olvasunk.”



A beszédpercepció folyamat magában foglalja a diskurzus tárgyával kapcsolatos mentális modellek előhívását, így az információ kiegészül saját és személyes érzésekkel, ideákkal és élményekkel. A manipulátor célja ezáltal minden körülmények között az lesz, hogy – ismerve a kontextust és a manipuláltat – elkerülje a számára hátrányos mentális modellek előhívását, amit bizonyos témáktól, sőt akár az igazságtól való eltéréssel, a valóság megmásításával érhet el. Vagy éppen ellenkezőleg, a manipulátor elősegítheti a számára előnyös mentális modellek megalkotását, modifikálását például bizonyos (fél)igazságok hangsúlyozásával.

If manipulators are aiming for recipients to understand a discourse as they see it, it is crucial that the recipients form the mental models the manipulators want them to form, thus restricting their freedom of interpretation or at least the probability that they will understand the discourse against the best interests of the manipulators. (Van Dijk, 2006: 367)<sup>10</sup>

A leghatékonyabb, kormányok által használt HTM manipulációs stratégia azonban mégsem személyes, szubjektív mentális modellek befolyásolására fókuszál, hiszen ezek szélesebb körben, a politikai intézmények számára beláthatatlanok. A HTM nemcsak a tapasztalatainkból alkotott mentális modelleket tárolja, hanem olyan, akár egy egész nemzet által elfogadott és osztott társadalmi normákat, ideákat és nézeteket is, amelyek sokkal stabilabb és biztonságosabb talajt biztosítanak a HTM manipulációja számára. Ezeket szociális reprezentációknak nevezzük, amelyeket egy élet során gyűjtünk össze az élményeinken keresztül, s amelyek nem változtathatóak meg rövid idő alatt. Ezek manipulálása egy hosszabb és kitartóbb stratégiát kíván meg. Abban az esetben, ha például egy adott kormány bevándorlási korlátozásokat akar bevezetni, a manipulációs stratégia célja a bevándorlásról alkotott, szociális reprezentációként tárolt attitűdökre és ideákra való hatás, ami több és hosszabb befolyásolási folyamat által lehet sikeres.

For instance, a pacifist will interpret events such as the US-led attack on Iraq, or news reports about them, in a different way from a militarist, and hence form a different mental model of such an event or sequence of events. (Van Dijk, 2006: 369)<sup>11</sup>

A manipulációs cél elérése azért toródik ki, mert a szociális reprezentációk beágyazott, kevésbé módosítható ideákat tartalmaznak, melyek a személyiség alkotóelemei. Azok befolyásolása magával vonja azt is, hogy a módosított szociális reprezentáció más, még nem

---

<sup>10</sup> „Ha a manipulátorok arra törekednek, hogy a befogadók úgy értsék meg a diskurzust, ahogy ők akarják, akkor kulcsfontosságú, hogy a befogadók alakítsák ki azokat a mentális modelleket, amelyeket a manipulátorok szeretnének, hogy ezzel korlátozzák az értelmezés szabadságát vagy legalábbis annak valószínűségét, hogy a befogadók a manipulátorok érdekeitől eltérően értelmezik a diskurzust.”

<sup>11</sup> „Például a pacifista a militaristától eltérő módon fogja értelmezni az olyan eseményeket, mint az Egyesült Államok által vezetett Irak elleni támadás, vagy az ezekről szóló híradásokat, és így más mentális modellt alkot az ilyen eseményekről vagy eseménysorokról.”

meglévő mentális modellek megalkotását fogja előidézni. Maradva a bevándorlással kapcsolatos példánál, egy alapvetően multikulturális szemléletű ember sikeres manipulációja a következőképpen néz ki. A manipuláció célja a bevándorlás korlátozásának elfogadtatása, a stratégia a bevándorlók negatív színben való feltüntetése minél többször, egyszerűen és érthetően. A bevándorlásról, bevándorlókról alkotott tudás, attitűd egy idő után változni fog, ezáltal pedig az adott kommunikációs helyzetben az addigiaktól eltérő mentális modellek aktiválása fog megtörténni.

Once people's attitudes are influenced, for instance on terrorism, little or no further manipulation attempts may be necessary in order for people to act according to these attitudes, for instance to vote in favor of anti-terrorism policies. (Van Dijk, 2006: 369)<sup>12</sup>

A HTM manipulációja tehát hathat a személyes és egyedi mentális modellekre, ami egy lokálisabb, diskurzus-specifikus stratégia sikerességéhez vezethet. Globálisan azonban a politikai intézmények által előnyben részesített manipulációs stratégia a szociális reprezentációk öncélú befolyásolása lesz, amely fenntartható és hosszútávon használható eredményeket mutat. A norvég kormány koronavírussal kapcsolatos tájékoztatói például többségében a norvég nemzeti összetartozás ideáját használják, amely a most már egyre inkább multikulturális ország nagyobb részének még mindig sajátja. Nem célozom morális ítéletet hozni, viszont rövid áttekintésem után látható, hogy az RTM és a HTM manipulációja is elsősorban akkor lehet sikeres, ha a befogadó(k) interpretációs szabadságát korlátozni képes. Ezzel visszacsatolnék ahhoz, amiről korábban írok, mégpedig ahhoz, hogy a manipuláció során a befogadó kommunikációs szempontból passzív, tárgyiasított, most pedig kiderült, hogy kognitív folyamataiban sem szabad. A társadalom, kogníció, diskurzus hármas egység első tagja nyilvánvalóan abból a szempontból illik ide, hogy a manipulált, státuszából adódóan, nem mozoghat szabadon abban a hierarchikus rendszerben, amelyben a manipulátor általa őrzi meg vagy javítja helyét, hiszen kvázi leszögezett pozícióba kerül a manipuláció által, mivel cselekvőképes szabadságától fosztják meg. Ebből adódóan a politikai szövegek elemzése jogos és következetesen visszatérő morális kérdéseket vethet fel.

---

<sup>12</sup> „Ha az emberek hozzáállását – például a terrorizmussal kapcsolatban – befolyásolják, akkor kevés vagy semmilyen további manipulációs kísérletre nincs szükség ahhoz, hogy az emberek e hozzáállás szerint cselekedjenek, mint például szavazzanak a terrorizmusellenes politika mellett.”

#### 4. Koronavírussal kapcsolatos politikai szövegek elemzése

Azok után, hogy áttekintést nyújtottam a manipuláció elméleti háttéréről, tanulmányom ezen részében három, egymástól időben elkülönülő, koronavírussal kapcsolatos politikai beszédet fogok elemezni. Az elemzés corpusát a norvég kormány hivatalos oldalára feltöltött átirat biztosítja. Minden esetben, amikor idézni fogok, megadom az egységek magyar nyelvű megfelelőjét is, viszont a fordítás során ügyeltem arra, hogy a norvég nyelv sajátosságait tükrözni tudja – amennyire ez lehetséges – a magyar nyelvű változat is, tehát a fordítások olykor magyartalanok lehetnek. A három szöveg elkülönítését a listák formázásával oldottam meg, tehát az időben legkorábbi A, a következő B és az utolsó C előjelet kapott, az egyes megnyilatkozásnyi egységek pedig minden esetben számozással válnak el egymástól, tehát A1, A2, B1, B2, C1, C2 stb.

Először a makroszintű elemzést fogom elvégezni, melyben megállapításokat teszek a szövegfelépítés kapcsán, valamint a három szövegre ráhúzható általános következtetéseket igyekszem levonni a témaválasztás, a témák sorrendje kapcsán. Ezt követően pedig áttérek majd a mikroszintű elemzésre, melyben a nyelvi sajátosságokat fogom vizsgálni, különös tekintettel az aktív és passzív szerkezetek váltakozására, a szóhasználatra, a mondatok alanyainak szerepére. Végül összefoglalom, miként válnak egyes nyelvi jelenségek a manipulációs stratégiák részeivé.

A koronavírus-járvánnyal kapcsolatos politikai szövegek elemzése egyrészt azért nehéz feladat, mert mindannyiunk életét befolyásoló tényezőről van szó, másrészt pedig azért, mert a manipuláció olyannyira stigmatizált, hogy féltő, ilyen téma kapcsán nem is ajánlatos azt vizsgálni. Mégis úgy vélem, hogy szükségszerű és hasznos lehet, ha észrevesszük, hogy helyzettől és kontextustól függetlenül a manipuláció jelenlevő és aktív tényező mindannyiunk életében.

##### 4.1. Makroszintű elemzés

Ahogy azt már feljebb említettem, ebben a részben a három szöveg makroszintű elemzését fogom elvégezni. Időrend szerint haladva mindhárom szövegből kiragadom azt a részt, ahol témaváltás történik, megmagyarázom a kontextust, majd azt is, hogy a témák sorrendje hogyan képezi részét a választott manipulációs stratégiának.

A1. For to uker siden ble hverdagen annerledes for oss alle.

*Két héttel ezelőtt mindannyiunk számára másnyelvenek lettek a hétköznapiak.*

A4. Disse ukene har i all hovedsak handlet om å få på plass akutte tiltak for å begrense smitten og å avhjelpe de økonomiske utfordringene som mange nå står i.

*Ezek a hetek lényegében arról szóltak, hogy bevezessük a legfontosabb szabályokat a vírus terjedésének megakadályozására, és hogy enyhítsük azokat a pénzügyi kihívásokat, melyekkel most sokan szembesültek.*

A6. Mange har spurt oss om smitteverntiltakene er verdt den økonomiske belastningen vi påfører samfunnet.

*Sokan kérdezték tőlünk, hogy megéri-e a járványügyi szabályozások azt a gazdasági terhelést, melybe a társadalmat sodortuk.*

A10. Hvis vi klarer å begrense utbruddet så mye at hver person som er smittet, smitter maksimalt én annen person, vil helsetjenesten ha kapasitet til å hjelpe alle som trenger det.

*Ha sikerül a járványt úgy megakadályozni, hogy minden fertőzött maximum egy másikat fertőz meg, akkor az egészségügynek lesz arra kapacitása, hogy segítsen azokon, akiken szükséges.*

A15. Vi skal gjøre alt vi kan for at Norge kommer gjennom dette på best mulig måte.

*Mindent meg fogunk tenni annak érdekében, hogy Norvégia a lehető legjobban véssze át ezt az időszakot.*

A 2020. március 26-i sajtótájékoztató szövege a fentiek alapján a következőképpen osztható fel témaválasztás szerint:

1. A fókusz a közösségen van, a vírus mindannyiunk életét megváltoztatta
2. A vírusterjedés megakadályozásának kihívásai
3. A szabályozások szükségességének megítélése
4. Az egészségügyi ellátás állapota
5. A szebb jövő gondolata

Azt látjuk, hogy a legmarkánsabb téma, tehát a szabályozás szükségessége, annak társadalmi megítélése a szöveg érzelmileg töltöttebb részei közé ékelődik. Az első részben a közösségérzeten van a hangsúly, a norvég nép vírussal szembeni közös harca áll a középpontban, majd a kormány járványügyi kihívásai kerülnek kiemelésre. Csak az A6-os ponttól kezdve említi a szöveg a politikai csoport számára nem feltétlenül kedvező témát, a gazdasági nehézségeket. Azok rövid áttekintése után a perspektíva az egészségügy felé nyit, melynek megóvása minden norvég érdeke, majd az A15-ös ponttól kezdve a szöveg jövőre vonatkozó állításokat tesz. A témafelosztás tehát úgy alakul, hogy két érzelmileg töltött téma

közé ékelődik be a sajtótájékoztató legégetőbb kérdése, a gazdasági nehézségek. Ennek oka pedig a már korábban tárgyalt kognitív terhelésben keresendő. Az együttérzésre okot adó témák után kevésbé fog negatívan hatni a befogadókra az őket is érintő és befolyásoló gazdasági szabályozásokról való értekezés, hiszen a vírus tárgyalása globális perspektívából nyit. Innen jut el rövid időre a lokális, egyedi nehézségekig, amit aztán újra nemzeti norvég, sőt a világot érintő közös, jövőre tekintő nézőpontból zár le. Az ilyen perspektívaváltások magas kognitív terheléssel járnak, amely elősegíti a manipulátor pozitív megítélésnek fenntartását, hiszen a befogadó nehezebben fogja megérteni a tárgyalt témákat.

B5. Jeg forstår at sol, varme og frihet smaker ekstra godt etter den tøffe våren vi alle har vært gjennom.

*Megértem, hogy a nap, a meleg és a szabadság íze most különösen finom a kemény tavasz után, amelyen mindannyian keresztülmentünk.*

B8. Men jeg tror vi må minne oss selv om hvorfor vi stengte ned så mye i mars.

*De azt gondolom, emlékeznünk kell, hogy miért zártuk be annyira márciusban.*

B24. Men det er fremdeles like mange mennesker i risikogruppen i vårt samfunn.

*De továbbra is ugyanannyi ember van a veszélyeztetettek között a társadalmunkban.*

B40. Vår jobb er nå å beholde kontroll på smitten. -

*Az a munkánk, hogy megtartsuk a kontrollt a vírus felett.*

B41. Sånn at de gode resultatene vi så langt har oppnådd, ikke settes i spill igjen.

*Úgy, hogy a jó eredményeket, melyeket eddig elértünk, ne kockáztassuk.*

B47. Det gjelder også i spørsmålet om åpning for reiser til og fra Norge.

*Vonatkozik ez a Norvégiába és Norvégiából való utazás megnyitásának kérdéskörére is.*

B88. Sånn at vi også etter sommeren kan fortsette å leve livene våre.

*hogy nyár után is tovább élhessük az életünket.*

A 2020. június 25-i sajtótájékoztató szövege is hasonlóképpen osztható fel, mint az ezt megelőző. Az egyetlen eltérés, hogy a norvég kormány hivatalos oldalára feltöltött átirat több különálló egységre volt bontva, amin én nem változtattam, ebből adódnak a magas számok az előjelek tekintetében. Ez csupán formai eltérés, a témák sorrendje ugyanúgy határozható meg, amely a következőképpen alakul:

1. Iskola, nyaralás – közösségi perspektíva
2. 2020. március–június ellentét

3. Veszélyeztetettek és áldozatok
4. Szabályozások, enyhítések
5. Utazás szabályozások
6. Szebb jövő gondolata

A B szöveg témaválasztása gyakorlatilag hasonlóan alakul, mint az A szövegé. A kontextus annyiban változott, hogy 2020 júniusában a vírushelyzet enyhülni látszott. A norvég kormány azonban óvatosságra intett. Annak ellenére, hogy a halálozások száma továbbra is magas volt, a közhangulat mégis javulni látszott, a nyár beálltával a vírustól való félelem is enyhült. Erna Solberg az első részben elismeri, *mindenki* – közösségi perspektíva – számára felüdülés, hogy beköszöntött a nyár, azonban a következő részben, B24-től már a március és az akkori jelen közötti összefüggéseket emeli ki. A kormány célja ugyanis, hogy felhívja a figyelmet a járványügyi szabályozások betartásának fontosságára. Ezt alátámasztandó, tovább haladva a betegek, idősek és veszélyeztetettek helyzetéről kapunk tájékoztatást. Tehát megállapíthatjuk, hogy ismét egy közösségi perspektívától jutunk el az érzelmileg töltött témáig, és csak mindezek után esik szó a sajtótájékoztató legmarkánsabb témájáról, az utazásról. A témák sorának majd hogyanem legvégén kap helyet az utazás-szabályozás, amely után ismét a szebb jövő gondolatáról olvasunk zárásként. Így ismét egy érzelmileg töltött keretbe ékelődik a kormány megítélésre veszélyesebb téma, amely ugyancsak kognitív szempontból fontos. Továbbá a nyár, a nyaralás és a szabadság gondolatával való indítás a hosszútávú memória manipulációjának ékes példája, hiszen az iskolaszünettel kapcsolatban mindannyian őrzünk emlékeket. Ezek az emlékek pedig olyan mentális modelleket alkotnak, amelyeket a jelenleg tárgyalt politikai szövegben használt manipulációs stratégia előhív és használ.

C2. Vi står fremdeles på utrygg grunn.

*Továbbra is bizonytalan talajon állunk.*

C8. For å unngå det, må smitten stoppes. Og det må først og fremst skje lokalt.

*Ahhoz, hogy ezt (a kontrollálatlan terjedést) elkerüljük, a fertőzést meg kell állítani. Ennek pedig először is helyileg kell megtörténnie.*

C15. Regjeringen har derfor konkretisert en rekke tiltak som raskt kan tas i bruk for å slå ned lokale utbrudd eller et nasjonalt utbrudd:

*A kormány ezért konkretizált egy sor szabályozást, amelyek könnyen bevezethetők annak érdekében, hogy megakadályozzuk egy helyi vagy nemzeti kitörést.*

C23. Sammen må vi gjøre det vi kan for å unngå at folk blir alvorlig syke og dør som følge av viruset.

*Együtt kell megtennünk azt, amit csak tudunk, hogy elkerüljük, hogy az emberek komolyan megbetegedjenek és meghaljanak a vírus miatt.*

A 2020. szeptember 10-i sajtótájékoztató idején a vírushelyzet ismét romlani látszott. A fertőzöttek száma növekedni kezdett, ami aggodalomra adott okot. A kormány számára legfontosabb cél az volt, hogy a lehetőségekhez mérten kevésbé hibáztassák őket annak kapcsán, hogy nem tudták időben megfékezni a vírust, és hogy a nyári felüdülés után újra szabályozások következnek. Ebből adódóan a C1-ben megfogalmazott *közösen, mi mindannyian veszélyben vagyunk* perspektívától rögtön eljutunk oda, hogy a felelősség áthelyeződik a kormányról, tehát a globalitás, a nemzeti érdekek képviselőitől a lokális, közösségi vezetésre. A következőkben pedig, amit a C15-ös pont foglal össze, arról van szó, hogy ha és amennyiben a lokális megoldások nem használnak, a kormány bevezethet lényegesen szigorúbb intézkedéseket. A tájékoztató lényege tulajdonképpen ez volna, a manipulációs stratégia pedig abban rejlik, hogy a már megszokott közösségi teherviselésből kiindulva csak a lokális vezetésre áthelyezett felelősség után jutunk el oda, hogy a kormány mit tesz vagy tehet meg a járvány terjedésének megfékezése érdekében. Először tehát a közösség mint nemzet értendő, majd ezzel szakítva, a kormány magát kivonva új perspektívát nyit a helyi közösségekre, amelyek immáron lényegesen nagyobb jelentőséggel bírnak a vírus kontrollálása szempontjából, mint maga a kormány. Ellentét jelenik meg az alá- és fölrendelt egységek között, amelyek egyrészt a kormányból, másrészt pedig a kisebb, helyi kormányzatokból állnak. A C23-tól kezdve pedig a közösségi felelősségvállalásról esik szó, amely a jövőre vonatkozik. A C szövegben olvasható témák sorrendje tehát a következőképpen alakul:

1. Közösen vagyunk veszélyben
2. A helyi szabályozások mérvadóak
3. A kormány felelőssége
4. Közös felelősségvállalás a szebb jövőért

Mindhárom szöveget igyekeztem érthető és egyértelmű egységekre bontani a témákhoz igazodva, amelyekről aztán manipulációs stratégiák szerinti következtetéseket vontam le. Megállapításaim szerint a témaválasztás igazodik ahhoz, hogy az egyes egységek mekkora kognitív megterheléssel járnak. Kognitív alatt értek olyan, a beszédpercepciós folyamat alatt bekövetkező jelenségeket, mint például a mentális modellek által előhívott érzelmi reakciók

összessége. Észrevételeim szerint a kormány számára negatív megítéléssel járó témák a szöveg végére tolódnak. Ezek előtt érzelmileg töltött egységek vagy pedig a felelősséget áthelyező passzusok találhatóak. Mindhárom esetben a jövőre vonatkozó állításokkal zárnak a szövegek. Közös jellemző továbbá, hogy a három szöveg a norvég nemzeti érzés, tehát a közös felelősség és a közösen viselt terhek perspektívájából indít, amely egy Norvégiára jellemző szociális reprezentáció. Előhívása pedig olyan politikai manipulációs stratégia, amely azonnali együttműködést idézhet elő. Ezáltal a kormány felelőssége csökken, a társadalmi megítélése pedig megmarad. A témaválasztás képlete tehát összefoglalóul az alábbiak szerint alakul;

- I. A vírus megfékezése norvég nemzeti érdek, közös feladat, közös teher
- II. Szabályozások szükségessége, felelősség elhárítása, veszélyeztetettek
- III. Kormány felelőssége
- IV. A jövőre vonatkozó állítások, remények

#### **4.2. Mikroszintű elemzés**

Tanulmányom utolsó részében a szövegekből olyan nyelvi egységeket fogok kigyűjteni, amelyek manipulációs stratégiák részeit képezik. Koncentrálni fogok a szóhasználatra, a szintaktikai jellemzőkre, az aktív és passzív szerkezetek váltakozásaira. Ahol lehet, megadok alternatívákat, melyek feltehetőleg megmutatják, hogyan leplezhetőek le bizonyos nyelvi egységek felcserélésével a manipulációs stratégiák. Először azokat a passzusokat fogom vizsgálni, ahol hirtelen változás lép fel alanyok tekintetében, majd az aktív-passzív mondatokról értekezek.

##### **4.2.1. Alanyok váltakozása**

A mondatok elemzése során a Paul Diderichsen-féle modellt fogom alkalmazni, amely alkalmas az olyan kötött szórendű nyelvek, mint a norvég szintaxisának leírására. Alább megadom a fő- és mellékmondat modelljének magyar megfelelőjét, később azonban – az egyszerűség kedvéért – csak a norvég rövidítéseket fogom használni.



Forfelt/előmező	Midtfelt/ középmező			Slutfelt/utómező		
1 F	2 v finit verbal/ igei mondatrész	3 n nominal/ nominális, névszói elem	4 a adverbial/ határozó	5 V infinit VERBAL	6 N NOMINAL	7 A ADVERBIAL
Különböző mondatrészek: Subjekt/alany, -S Objekt/tárgy, Adverbial/határozó	VERB/ ragozott igekalak	SUBJEKT alany	ADVERBIAL/ mondathatározói elemek	VERB főnévi igenév – ragozatlan igekalak, perf.part. pres.part.	DIREKTE OBJEKT – INDIREKTE OBJEKT/ tárgy, PREDIKATIV/állítványi szerkezetek	ADVERBIAL/ határozók mód, hely, idő stb.
Arbeidsledigheten/ a munkanélküliség	har/ segédige		ikke/ nem	vært/ volt	så høy/ ilyen magas	siden 2. verdenskrigen/ a második világháború óta

A modell mellékmondat esetében az alábbiak szerint változik:

Forbinderfelt/ kötőmező	Midtfelt/ középmező			Slutfelt/utómező		
1 Fb KONJUNKSJONER/ kötőszó	2 n	3 a	4 v	5 V	6 N	7 A
Som/ Amivel	elevene/ a diákok(nak)	ofte/ gyakran	har/ van(nak)		problemer/ problémái	med/ (-val/vel)

Tehát a tanulmányom további részében a következő jelölésekre fogom redukálni a modellt:

Ff, Fb, v, n, a, V, N, A. + Subjekt (alany) = S

A3. Vi må begrense smitten mest mulig. Vi må unngå at for mange blir syke samtidig.

*A lehető legtöbb esetben meg kell állítanunk (határt szabni) a vírust. El kell kerülnünk, hogy túl sokan egyszerre betegedjenek meg.*

1 F	2 v	3 n	4 a	5 V	6 N	7 A
Vi – S/ Vi – S/ mi	må/ må/ kell/muszáj	- -	- -	begrense/ unngå/ megállítani, elkerülni	smitten/ - a vírust	mest mulig. at for mange blir syke samtidig./ lehető legtöbb (esetben), hogy túl sokan egyszerre betegedjenek meg

A7. Men sammen må vi holde hjulene i økonomien i gang.

*De közösen kell tovább forgatunk a gazdasági fogaskerekeket.*

1 F	2 v	3 n	4 a	5 V	6 N	7 A
Men sammen/ de közösen	må/ kell/muszáj	vi- S/ mi	-	holde/ tartani	hjulene i økonomien/ a gazdaság kerekeit	i gang/ mozgásban

A14. Allerede denne uken vil vi legge frem nye økonomiske tiltak.

*Már ezen a héten új gazdasági szabályozásokat fogunk hozni.*

1 F	2 v	3 n	4 a	5 V	6 N	7 A
Allerede denne uken/ már ezen a héten	vil/ fogunk	vi – S/ mi	-	legge frem/ hozni	nye økonomiske tiltak/ új gazdasági szabályozásokat	-

A17. Et virus har rammet et helt verdenssamfunn.

*Egy vírus egy egész világtársadalmat támadt meg.*

1 F	2 v	3 n	4 a	5 V	6 N	7 A
Et virus – S/ egy vírus	har/ segédige	rammet/ támadt meg	-	-	et helt verdenssamfun/ egy egész világtársadalmat	-

A 2020. március 26-i sajtótájékoztató mondatnyi egységeiben található alanyok eloszlását a fent elemzett mondatok mutatják. A teljes szövegben csak az A17-es passzus egyik mondatához hasonló kontextusban változik az alany, mégpedig akkor, amikor egy konkrétum kerül megnevezésre, mint például a vírus, a munkanélküliség, vagy visszautalás történik korábban említett elemekre. Manipulációs szempontból ez azért meghatározó, mert ismerjük a kommunikációs modell szerinti beszélőt, Erna Solberg miniszterelnököt. A járványügyi szabályozások kapcsán lehetne a mondatok alanya például a kormány is a T/1-es személyes névmás helyett. Ebben az esetben az A14-es egység fent idézett mondata valahogy így hangzana magyarul: *A kormány már ezen a héten új gazdasági szabályozásokat hoz.* A T/1-es személyes névmás ugyan az eredeti mondatban is a kormányra utal, az azonban nem különbözik azoktól a helyzetektől, mint amikor a *vi/mi* a teljes norvég lakosságra vonatkozik, mint az A3-as egységben, így a felelősség kvázi sosem hárul a kormányra vagy esetleg Erna Solbergre. Eljátszhatunk a gondolattal, hogy mi történne, ha az A14-es mondat E/1-ben íródott volna: *Már ezen a héten új gazdasági szabályozásokat hozok.* Ez a mondat a modern

norvég társadalomban természetesen sosem hangozna el, azt azonban mégis érdemes észrevenni, hogy teljesen más a felelősség megoszlása attól függően, hogy a mondatban kit tesz meg a szöveg alanyak. Azzal, hogy Erna Solberg tudatosan és konzekvensen T/1-ben beszél, a norvég nemzet összetartozására reflektál, annak a szociális reprezentációját használja a manipulációs stratégiájában.

B2. Før helgen avsluttet elever over hele landet et svært spesielt skoleår.

*A hétvége előtt egy meglehetősen speciális iskolaévet zárt az ország diáksága.*

1 F	2 v	3 n	4 a	5 V	6 N	7 A
Før helgen/ a hétvége előtt	avsluttet/ lezárt	elever over hele landet – S/ az ország diáksága	-	-	et svært spesielt skoleår./ egy meglehetősen speciális iskolaévet	-

B3. De og mange andre har nå startet ferien.

*Ők és sokan mások már elkezdték a vakációt.*

1 F	2 v	3 n	4 a	5 V	6 N	7 A
De og mange andre – S/ ők és sokan mások	har/ segédige	-	nå/ most (már)	startet/ elkezdtek	ferien./ a vakációt	-

B5. Jeg forstår at sol, varme og frihet smaker ekstra godt etter den tøffe våren vi alle har vært gjennom.

*(Meg)értem, hogy a nap, a meleg és a szabadság most extra édes a kemény tavasz után, amelyen mindannyian túlestünk.*

1 F	2 v	3 n	4 a	5 V	6 N	7 A
Jeg-S/ én	forstår/ (meg)értem	-	-	-	-	-
1 Fb	2 n	3 a	4 v	5 V	6 N	7 A
at/ hogyan	sol, varme og frihet / a napsütés, a meleg és a szabadság	-	smaker/ ízlik	-	-	ekstra godt etter den tøffe våren/ extrán jól, a kemény tavasz után
1 Fb	2 n	3 a	4 v	5 V	6 N	7 A
(som)/ amin	vi alle -S/ mi mindannyian	-	har/ segédige	vært/ voltunk	-	gjennom/ keresztül

A B szöveg vizsgálata során arra figyeltem fel, hogy már rögtön a beszéd elején, a HTM manipulációs stratégia alkalmazása után – amikor ugyanis a nyáriszünet kapcsán tárolt mentális modellekkel apellál a szöveg – egy alanyváltás történik. Ennek lényege, hogy a B2–B3-passzusokban megjelölt *elever/diákok* a fiatalság, az önfeledtség érzetének előhívását segítik, s a befogadó ebben a kognitív állapotban hallja a jeg forstår/ én (meg)értem kezdetű megnyilatkozást, amely közvetlenül a miniszterelnökasszonyra vonatkozik. Tehát egy érzelmileg telített perspektívából kerül át a fókusz Erna Solbergre, aki a megértéséről biztosítja a hallgatóságot, s csak ezután tér át a szabályozásokra és a koronavírus-járvány okozta nehézségekről szóló mondandójára. Ezzel a stratégiával már rögtön a beszéd elején elnyeri a hallgatóság bizalmát. A témák sorrendjének kapcsán már kifejtettem, hogy a tájékoztató velősebb, kormányra negatívabban ható témája későbbre tolódik, tehát a befogadó bizalma tovább fennmaradhat anélkül, hogy megkérdőjelezné a mondanivalót.

C4. Men vi er i en usikker situasjon.

*De egy bizonytalan helyzetben vagyunk.*

1 F	2 v	3 n	4 a	5 V	6 N	7 A
Men vi -S/ de mi	er/ vagyunk	-	-	-	-	i en usikker situasjon egy bizonytalan helyzetben

C18. Vi kan også komme i en situasjon hvor regjeringen vil fraråde reiser til spesielt smitteutsatte områder i Norge.

*Olyan helyzetbe is kerülhetünk, amikor a kormány ellenezni fogja a beutazást Norvégia különösen fertőzött területeire.*

1 F	2 v	3 n	4 a	5 V	6 N	7 A
Vi -S/ mi	kan/ tudunk (ebben az estben: feltételes mód)	-	også/ is	komme/ jönni (kerülni)	-	i en situasjon/ egy szituáció
1 Fb	2 n	3 a	4 v	5 V	6 N	7 A
hvor/ ahol	regjeringen -S/ a kormány	-	vil/ fog	fraråde/ ellenezni	reiser til spesielt smitteutsatte områder/ különösen fertőzött területek	i Norge/ Norvégiában

A C szöveggel kapcsolatban gyakorlatilag ugyanazt a megállapítást tudom tenni, tehát leginkább a T/1-es személyes névmás használata hangsúlyos. Azt azonban érdemes kiemelni,

ami a C18-as egység fent jelzett mondatában olvasható. A főmondat alanya a *vi/mi* személyes névmás, amely vonatkozik a norvég társadalom egészére, a mellékmondatban viszont alanyi funkcióba kerül a *regjeringen/a kormány*. A beszélő mindvégig Erna Solberg marad, a kontextust pedig ismeretesen a koronavírus-járvánnyal kapcsolatos szabályozások adják, melyeket a miniszterelnökasszony sajtótájékoztatón ismertet. Érdekes tehát, hogy a kormány, melynek a beszélő maga is tagja, sőt vezetője, kerül külsőbb helyzetbe, míg Norvégia marad a centrumban. Ha átírjuk a mondatot, talán egyszerűbb lesz megérteni, mire is gondolok:

C18.\* Norge kan også komme i en situasjon hvor vi vil fraråde reiser til spesielt smitteutsatte områder i Norge.

*Norvégia olyan helyzetbe is kerülhet, amikor (mi) ellenezni fogjuk a beutazást Norvégia különösen fertőzött területeire.*

Amennyiben kicseréljük a főmondat alanyát Norvégiára, ezzel pedig közvetetten kivonjuk a beszélőt a főmondatból, a mellékmondatba pedig a *vi/mi* személyes névmás segítségével beszúrjuk őt, akkor meg fog változni a mondatban szereplő viszonyrendszer. Így maga a beszélő nem lesz tagja annak a csoportnak, amely bizonyos helyzetbe kerül, viszont tagja lesz annak a csoportnak – a kormánynak –, amely ellenzi a beutazást valahová. A beszélő manipulatív szándéka itt valójában abban mutatkozik meg, hogy rejtve marad saját pozíciója abban a viszonyrendszerben, amely hatással van a hallgatóságra. Ezzel pedig a saját társadalmi megítélését őrzi meg. Hiába köztudott, hogy Erna Solberg nyilvánvalóan tagja (és vezetője) a kormánynak, ez a tény ebben a beszédben alapvetően rejtve marad, azt az érzetet keltve, hogy ő maga is azok közé tartozik, akik passzív elszennvedői a vírushelyzetnek és az azzal kapcsolatban meghozott új szabályoknak.

Az alany tudatos megválasztása a fentiek alapján a norvég koronavírus-járvánnyal kapcsolatos sajtótájékoztatókon elhangzott politikai szövegekben több szempontból manipulatív jellegű. A *vi/mi* személyes névmás használata a norvég közösségi érzés, a nemzeti összetartás szociális reprezentációit hívja elő, ami a hallgatók bizalmát és érdeklődését nyeri el. Minden esetben, amikor *jeg/én* névmásra való váltás történik, akkor a beszélő, Erna Solberg a saját támogatását, érdeklődését és megértését hangsúlyozza. A csoportos perspektívából való áttérés a személyes hangnemre mindig pozitív töltetű, sosem ellenző vagy tiltó. Továbbá láttunk példát arra is, hogy azonos mondaton belül a beszélő tudatosan vonhatja ki magát az adott viszonyrendszeren belül számára előnytelen csoportokból. Így a társadalmi hierarchiában (a döntéshozó szervek nyilvánvalóan feljebb helyezkednek el egy szabályozással kapcsolatos rendszerben, mint a közemberek) egyébként

feljebb helyezkedő beszélő azt a látszatot keltheti, hogy a hallgatókkal azonos pozíciót tölt be. Mindezek alapján úgy vélem, a mondatok alanyának tudatos megválasztása egyértelműen manipulációs stratégia részét képezi.

#### 4.2.2. Aktív–passzív mondatok

A norvég nyelvben legtöbbször kétféle szenvedő szerkezetet említünk meg, melyek az *s-passiv* és *omskrevet passiv*. Az első esetében egy morfológiai műveletről van szó, mely során közvetlenül az ige képezzük, hogy passzív alakot kapjunk.

Pl.: Du skal gjøre leksene først. / Először meg kell csinálnod a házikat.

Leksene skal gjøres først (av deg). / A háziknak meg kell lenni csinálva (általad). \*

Az *omskrevet passiv* (körülrít passzív) esetében azonban a *bli/válni* vagy *være/lenni* igét használjuk segédigeként, amelyet igeidő függvényében ragozunk, és ehhez társul a fő ige, amely *perfektum partisipp* alakban áll.

Pl.: Vi tilbrakte ferien på Sørlandet. / Délen töltöttük a vakációt.

Ferien ble tilbrakt på Sørlandet (av oss). / A vakáció délen lett eltöltve (általunk).

A passzív szerkezetek lényege, hogy az aktív mondat alanya, aki az aktív mondatban a cselekvést végzi – agens – háttérbe szorul, miközben az, amire vagy akire a cselekvés irányul – patiens –, kiemelésre kerül. Ezáltal a patiens nyelvtani funkciót vált, és a passzív mondatban alany lesz belőle, míg az aktív mondat alanya elhagyható vagy esetlegesen egy prepozíciós szerkezettel feltüntethető – pl.: av deg.

A passzív szerkezeteket a következő esetekben használjuk;

- a) Amikor nem tudjuk vagy nem akarjuk megadni, ki végzi a cselekvést – ilyenkor nem jelöljük az agens-t.
- b) A passzív segítségével az aktív mondat alanyán kívül egy másik mondatrész is lehet a megnyilatkozás témája – kiemelés.
- c) Stilisztikai változatosságot biztosít

Ami tanulmányom szempontjából valójában érdekes, az a szenvedő szerkezet a) pontban meghatározott tulajdonsága, hiszen összefüggésben áll Grice mennyiségi maximájával, amelynek megsértéséről már korábban megállapítottam, hogy manipulatív jellegű. A mondat *agensének* ilyen módon való elhallgatására mindhárom elemzett szövegben találunk példát. Csillaggal fogom jelölni a passzív mondatok aktív megfelelőit.

A3. Vi må unngå at for mange blir syke samtidig. Slik at samfunnskritiske funksjoner ikke settes i spill, og for å sikre at vi har kapasitet til å redde de som trenger livsviktig behandling.

*El kell kerülnünk, hogy túl sokan betegedjenek meg egyszerre. Azért, hogy a társadalmilag kritikus funkciókat ne tegyünk kockára, és hogy biztosítsuk, hogy van kapacitásunk megmenteni azokat, akiknek életmentő beavatkozásra van szükségük.*

A3.\* Slik at vi/dere ikke setter samfunnskritiske funksjoner i spill.

*Azért, hogy ne tegyük/ tegyétek kockára a társadalmilag kritikus funkciókat.*

B32. Det var 450.000 nordmenn som var helt eller delvis permittert fra jobben sin.

*450 ezer norvég vált részben vagy teljesen munkanélkülivé.*

B32\* Det var 450.000 nordmenn som arbeidsgiverne/vi/dere har helt eller delvis permittert fra jobben sin.

*450 norvég volt, akit teljesen vagy részlegesen elbocsátottak a munkáltatók/ elbocsátottunk/ elbocsátottatok.*

C19. De helsemyndighetene så langt ser, er at utbruddene i all hovedsak skjer når smitterådene brytes.

*Az egészségügyi szervek eddig úgy látják, hogy a kitörések (sok fertőzés) lényegében akkor történnek, amikor a járványügyi szabályok megszegődnek (- meg vannak szegve).*

C19\* De helsemyndighetene så langt ser, er at utbruddene i all hovedsak skjer når nordmenn/ vi/ dere bryter smitterådene.

*Az egészségügyi szervek eddig úgy látják, hogy a kitörések lényegében akkor történnek, amikor a norvégok, mi, ti megszegik/jük/itek a járványügyi szabályokat.*

Mindhárom példában azt látjuk, hogy az aktív mondatban általam megadott feltételezhető *agens*ek rejtve maradnak. Ezáltal a beszélő elkerüli olyan csoportok megnevezését, akik politikai szempontból szavazótábort vagy támogatást jelentenek számára. Az átirataimból az is kiolvasható, hogy amint az *agens* nyelvtani funkciók szerint az alany pozícióját tölti be ezekben a mondatokban, akkor a mondatok rögtön a hallgatóságra is vonatkozni fognak. Egészen addig viszont passzív mondatokként azt a hatást keltik, mintha egy külső tényezőről lenne szó, amely a hallgatóktól független. Itt nem azt vesszük észre, hogy a beszélő saját magát vonja ki a mondatokból, mint amikor konzekvensen *vi* személyes névmást használ, hanem sokkal inkább azt, hogy a hallgatókat hagyja ki bizonyos perspektívákból. Így azt a látszatot kelti, mintha a B32 szerinti elbocsátások vagy a C19 szerinti járványügyi szabályok megszegése tőlük függetlenül, másokkal történne, holott a valóságban a beszélő pontosan

róluk beszél. Ezzel a szenvedő szerkezet információelfedő tulajdonsága manipulációs stratégia részét képezi.

## **5. Konklúzió**

Tanulmányomban kitértem a manipuláció különböző aspektusaira, elkülönítettem a meggyőzéstől, ezáltal külön kategóriaként kezeltem. Megállapítottam, hogy interdiszciplináris jellegénél fogva a manipuláció nem elemezhető pusztán diskurzuselméleti szempontból, hanem ki kell térnünk kognitív és társadalmi vonatkozásokra is. A rövid- és hosszútávú memóriára gyakorolt manipuláció leírásakor kiemeltem azokat a jellemzőket, amelyek befolyásolják a politikai szövegek megértését, különös tekintettel a mentális modellekre és a szociális reprezentációkra. A három választott politikai szöveg elemzésekor megállapítottam, hogy a témaválasztás tudatos és konzekvens folyamat, melynek során a politikai értelemben veszélyesebb témák hátrébb tolódnak, kvázi érzékenyítő témák közé ékelődnek. A mikroszintű elemzésem arra a konklúzióra vezetett, hogy a mondatok alanyának megválasztása ugyancsak tudatos folyamat, amely a viszonyrendszerek és csoport-hovatartozás függvényében változhat, viszont csak akkor, ha a manipulátor szakítani kíván a csoportidentitást reprezentáló személyes névmások használatával annak érdekében, hogy saját, pozitív véleményt nyilváníthasson ki.

Az aktív–passzív mondatok használatának vizsgálatakor arra a következtetésre jutottam, hogy a passzív mondatok segítségével a beszélő ki tudja vonni a hallgatókat azokból a csoportokból, amelyekre a tárgyalt téma vonatkozik. Ezzel pedig azt éri el, hogy nem nevezi meg egyiküket sem negatív szituációk kapcsán, tehát nem vált ki ellenérzést senkiből, így a politikai megítélése sem változik. Mindhárom elemzett szöveg manipulatív jellege abban mutatkozik meg, hogy a politikai motiváció vagy indíttatás nem kerül felszínre, a szövegek mindvégig a norvég nép közös identitását használják az együttműködés elérése érdekében. Megállapíthatjuk, hogy a koronavírus-járvánnyal kapcsolatos politikai szövegekben felfedezhető manipulatív elemek a politikai intézmények megítélésének megőrzését szolgálják. A téma további kutatása indokolt, hiszen – ahogy az tanulmányomból is kiderült – a manipuláció és a meggyőzés helyzettől és szituációtól függetlenül jellemzi a politikai kommunikációt. A manipulatív nyelvi elemek leírása, azok megértése elősegítheti a társadalom tudatosabbá tételét, a kommunikációs kultúra magasabb szintre emelését.



### **Irodalomjegyzék**

- Árvay, Anett (2004): Pragmatic aspects of persuasion and manipulation in written advertisements. In: *Acta Linguistica Hungarica* 3–4, 231–263.  
<https://doi.org/10.1556/ALing.51.2004.3-4.2>
- Breton, Philippe (1997/2000): *A manipulált beszéd*. Budapest: Helikon.
- Golden, Anne/Mac Donald, Kirsti/Ryen, Else (2008): *Norsk som fremmedspråk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gósy, Mária (2005): *Pszicholingvisztika*. Budapest: Osiris.
- Hansson, Sten (2015): Discursive strategies of blame avoidance in government: A framework for analysis. In: *Discourse & Society* 3, 297–322.  
<https://doi.org/10.1177/0957926514564736>
- Svennevig, Jan (2009/2012): *Språklig samhandling, innføring i kommunikasjonsteori og diskursanalyse*. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Van Dijk, Teun A. (2006): Discourse and manipulation. In: *Discourse & Society* 3, 359–383.  
<https://doi.org/10.1177/0957926506060250>

### **Internetes források**

- <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/statsministerens-innledning-pa-pressekonferanse-om-korona-og-reiser/id2721193/>
- <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/en-felles-kamp-mot-en-usynlig-fiende/id2695024/>
- <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/statsministerens-innledning-om-koronasituasjon/id2741074/>